

تک‌فرزند و بی‌فرزند؛ بازتاب ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی

پژوهشگر حوزه جمعیت و خانواده گفت: تک‌فرزند و بی‌فرزند نه به عنوان ترجیح فردی، بلکه به مثابه بازتاب آسیب‌های ساختاری در سه حوزه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی است که باید مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد.

پژوهشگر حوزه جمعیت و خانواده گفت: تک‌فرزند و بی‌فرزند نه به عنوان ترجیح فردی، بلکه به مثابه بازتاب آسیب‌های ساختاری در سه حوزه اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی است که باید مورد تحلیل و بررسی قرار گیرد.

به گزارش نصر، سپهر کرمی با بیان اینکه بر پایه آمارهای رسمی، کاهش نرخ رشد جمعیت به ویژه پس از دهه های ۱۳۵۰ تا ۱۳۶۰ شمسی، ایران را با چالش‌های بی‌سابقه‌ای همچون پیری جمعیت، کاهش نیروی کار جوان و تهدید پایه‌های اقتدار ملی مواجه کرده است، گفت: هشدارهای مکرر مقام معظم رهبری درباره لزوم بازاندیشی در سیاست‌های جمعیتی، بازتابی از عمق این نگرانی‌ها در سطح کلان نظام است.

وی افزود: تک‌فرزند و بی‌فرزند را باید نه به عنوان ترجیح فردی، بلکه به مثابه بازتاب آسیب‌های ساختاری در سه حوزه اقتصادی مانند نابرابری فرصت‌ها، فرهنگی مانند تغییر الگوهای فرزندپروری و اجتماعی از جمله فردگرایی افراطی، تحلیل کرد و لازم است راهکارهایی جامع‌مبنتی بر تقویت همزمان امنیت اقتصادی، بازسازی هنجارهای حمایت‌گرایانه و رفع موانع نهادی فرزندآوری در دستور کار قرار گیرد تا از تشدید بحران جمعیتی و تبعات جبران‌ناپذیر آن جلوگیری شود.

کرمی اظهار کرد: بر اساس داده‌های پیمایش ملی خانواده، حدود ۳۰ درصد افراد بدون فرزند، تمایلی به فرزندآوری نداشتند که مهم‌ترین دلایل آن شامل نگرانی از هزینه‌های اقتصادی فرزندان، عدم علاقه به مسئولیت‌پذیری والدین، چالش‌های مرتبط با آینده فرزندان، شرایط کاری و هزینه فرصت، روابط بین همسران و مشکلات سلامتی بوده است.

وی افزود: تحلیل‌ها نشان می‌دهد عواملی مانند افزایش سن، تحصیلات بالاتر و تغییر اولویت‌های فردی، احتمال بی‌فرزند را افزایش می‌دهد؛ درحالی‌که در سطح کلان، شهرنشینی، بهبود مشارکت اقتصادی زنان و کاهش نرخ بیکاری می‌تواند به کاهش این روند کمک کند.

کرمی با بیان اینکه در این پژوهش محدودیت‌های اجتماعی و زناشویی فرزند برای والدین، هزینه‌های بالای نگهداری فرزند و مخاطره‌های بارداری برای زنان از جمله دلایل اصلی بی‌فرزند داوطلبانه عنوان شده‌اند، تاکید کرد: پژوهشی در سال ۱۳۹۷ با مصاحبه ۱۸ زن متأهل تهرانی نشان داد که اگرچه این زنان برای فرزند ارزش ذاتی قائلند، اما تصمیم‌گیری درباره فرزندآوری را مبتنی بر عقلانیت فردی و ارزیابی کیفیت رابطه زناشویی خود انجام می‌دهند.

وی افزود: در این پژوهش همچنین مطالعه‌ای بر روی ۳۳ زوج تهرانی انجام شد، مهم‌ترین عوامل بی‌فرزند را جامعه مخاطره‌آمیز، تجربه‌های ناگوار شخصی مانند آسیب‌های اجتماعی، تجارب منفی والدین، پوچ‌انگاری زندگی و عوامل زمینه‌ای مانند افزایش سن ازدواج، کاهش منابع طبیعی و کمبود حمایت اجتماعی معرفی کرد.

تصمیم به بی‌فرزند تحت تأثیر تجربیات سیاسی-اجتماعی افراد

این پژوهشگر حوزه خانواده ادامه داد: همچنین مطالعه بر روی زوج‌های بی‌فرزند در ۶ شهر ایران تأکید دارد که تصمیم به بی‌فرزند اغلب تحت تأثیر تجربیات مستقیم افراد از شرایط سیاسی-اجتماعی محیط پیرامون شکل می‌گیرد.

کرمی با بیان اینکه بر اساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، میزان تک‌فرزند در ایران، بسته به گروه‌های مختلف زنان ۴۰ تا ۵۰ ساله، بین ۸ تا ۱۲ درصد برآورد شده است، گفت: از نظر فنی، با توجه به شرایط باروری کشور در دهه ۱۳۶۰، رقم ۱۲ درصد به عنوان آمار دقیق‌تر در نظر گرفته می‌شود، با این حال، این ارقام تحت تأثیر شرایط باروری پیش از اجرای سیاست‌های کنترل موالید قرار دارند، بنابراین نمی‌توانند به طور کامل شرایط فعلی را بازتاب دهند.

وی تاکید کرد: برای دستیابی به تصویری دقیق‌تر از وضعیت کنونی، باید منتظر نتایج سرشماری‌های جدید بود، انتظار می‌رود در این سرشماری‌ها، افزایش قابل توجهی در میزان تک‌فرزند مشاهده شود.

رابطه تمایل به فرزندآوری، وضعیت اشتغال و سطح تحصیلات

وی با بیان اینکه تمایلات فرزندآوری بر حسب وضعیت اشتغال نیز متفاوت است، تاکید کرد: برخلاف انتظار، دانشجویان کمترین میزان تمایل به بی‌فرزند را بیان کردند و بیشترین تمایل را به داشتن سه فرزند یا بیشتر اعلام کردند، در مقابل افراد شاغل و بیکار بیش از سایرین خواستار بی‌فرزند بودند.

به گفته وی، رابطه بین تمایلات فرزندآوری و سطح تحصیلات نیز از نظر آماری معنادار بود؛ افراد بی‌سواد با ۴.۴ درصد، بیشترین تمایل به بی‌فرزند را داشتند و ۳۳.۸ درصد از همین گروه بیشترین تمایل را نیز به داشتن سه فرزند یا بیشتر اعلام کردند. کرمی ادامه داد: افراد با تحصیلات دانشگاهی نیز کمترین تمایل را به داشتن سه فرزند یا بیشتر داشتند و تمایل به تک‌فرزند نیز در بین این گروه کمتر از سایرین بود.

به گفته کرمی، نتایج همچنین نشان می دهد که ساکنان مناطق شهری تمایلات و ایده آل های باروری پایین تری دارند، به طور مشخص، ۲۰ درصد از افراد ساکن شهرها تمایل به داشتن کمتر از ۲ فرزند دارند، در حالی که این رقم برای افراد ساکن روستا ۱۲.۵ درصد است.

تاثیر جنسیت و سن بر تمایل به فرزندآوری

این پژوهشگر حوزه جمعیت و خانواده ادامه داد: نتایج نشان می دهد که سن، جنسیت، مذهب، وضعیت اشتغال و قومیت، تأثیر معناداری بر تمایل به کم فرزندآوری دارند، به این صورت که هرچه سن افراد در زمان ازدواج بیشتر باشد، احتمال تمایل به کم فرزندآوری افزایش می یابد.

کرمی افزود: همچنین، مردان ۴۶.۹ درصد بیشتر از زنان احتمال دارد که تمایل به داشتن کمتر از ۲ فرزند داشته باشند و احتمال تمایل به کم فرزندآوری در بین افراد شاغل و پیروان اهل تشیع نیز بیشتر است.

وی یادآور شد: پژوهش ها نشان می دهد، افراد با تحصیلات متوسطه و دیپلم، کمتر از افراد بی سواد احتمال دارد که تمایل به کم فرزندآوری داشته باشند، همچنین افرادی که در سنین بالاتری ازدواج کرده اند، احتمال بیشتری دارد که تمایل به داشتن کمتر از ۲ فرزند داشته باشند و مردان در مقایسه با زنان ۵۰ درصد بیشتر احتمال دارد که تمایل به کم فرزندآوری داشته باشند.

وی خاطر نشان کرد: همچنین افرادی که ترجیح جنسیتی برای دختر یا پسر بودن فرزند ندارند، در مقایسه با سایرین ۵۲ درصد بیشتر احتمال دارد که خواهان کم فرزندآوری باشند.

نداشتن فرزند همیشه به صورت انتخابی نیست

کرمی عنوان کرد: پژوهش ها حاکی از آن است که احتمال بی فرزندی و تک فرزندی در بین افرادی که با یکی از خویشاوندان دور یا نزدیک خود ازدواج کرده اند، نیز کمتر از کسانی است که ازدواج غیرخویشاوندی دارند؛ همچنین رابطه منفی بین شرکت در مناسک مذهبی و تمایل به کم فرزندآوری دیده می شود، به این ترتیب، احتمال خواستن ۲ فرزند و بیشتر در میان افراد مذهبی به طور قابل توجهی بیشتر است.

وی با بیان اینکه توجه به این نکته نیز ضروری است همه افرادی که بدون فرزند باقی می مانند، این وضعیت را به صورت انتخابی و از روی خواست خود تجربه نمی کنند، تاکید کرد: برخی افراد ممکن است به دلایل اقتصادی یا مالی، گزینه فرزندآوری را به تأخیر بیندازند یا از آن صرف نظر کنند، درحالی که گروهی دیگر به فناوری های کمک باروری مانند IVF (لقاح خارج از بدن) دسترسی ندارند.

به گفته وی، پدیده بی فرزندی در کشورهای درحال توسعه، اغلب پیامد عوامل ساختاری مانند ناباروری، عدم دسترسی به فناوری های نوین باروری، یا موانع فرهنگی و اجتماعی برای فرزندآوری است، بنابراین تلاش برای افزایش دسترسی به خدمات تنظیم خانواده و بهداشت باروری، همراه با توجه به هنجارهای فرهنگی و اجتماعی، می تواند در کاهش بی فرزندی ناخواسته در این کشورها مؤثر باشد.

این پژوهشگر خاطرنشان کرد: توانمندسازی اقتصادی جوانان نه از طریق مشوق های مقطعی مالی، بلکه با خلق فرصت های شغلی پایدار و درآمدزایی مطلوب که موجبات استقلال مالی، احساس امنیت معیشتی و امکان پس انداز و ارتقای موقعیت اقتصادی را فراهم آورد، می تواند خانواده ها را از گرایش اجباری به تک فرزندی رهایی بخشد.

متغیرهای مالی چه تاثیری دارند؟

به گفته کرمی، تجربه نشان داده است مشوق های مالی صرف، نه تنها نتوانسته اند تأثیری پایدار بر نرخ فرزندآوری داشته باشند، بلکه با ایجاد وابستگی اقتصادی، افزایش ناامیدی اجتماعی و تشدید حس نااطمینانی مالی، به عاملی بازدارنده در تحقق اهداف جمعیتی تبدیل شده اند و نکته حائز اهمیت در نقد سیاست های مشوق محور، تخلیه مسئولیت نهادهای سیاست گذار از وظیفه ذاتی خود در ایجاد بسترهای توانمندسازی ساختاری و پایدار اقتصادی است؛ رویکردی که با تفسیر دستاوردهای کوتاه مدت مانند پرداخت یارانه های نقدی، مسئولیت پذیری در قبال توسعه زیرساخت های اشتغال و عدالت اقتصادی را به حاشیه می برد.

پژوهشگر حوزه خانواده با اشاره به اینکه از منظر کارشناسان، فرزندآوری به مثابه پدیده ای چندبعدی، در گرو تعامل پیچیده ای میان متغیرهای اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی است، افزود: بر اساس نظریه های جمعیت شناسی، انتظار می رود در جوامعی که از سطح درآمد سرانه بالاتر و امکانات رفاهی گسترده تری برخوردارند، شاهد افزایش تمایل به تشکیل خانواده های پرجمعیت باشیم، با این حال، الگوی متناقض تک فرزندی در کلان شهرهایی مانند تهران، گویای ناکارآمدی این فرضیه در مواجهه با واقعیات جامعه امروز ایران است.

وی گفت: تغییرات بنیادین در سبک زندگی، گسترش فردگرایی و بازتعریف مفهوم رضایتمندی خانوادگی، موجب شده است تک فرزندی نه به عنوان گزینه ای تحمیلی، بلکه به عنوان انتخابی آگاهانه در میان بخش قابل توجهی از زوجین نهادینه شود، پدیده ای که به رغم تلقی مثبت اولیه، پیامدهای روانشناختی و جامعه شناختی گسترده ای نظیر انزوای عاطفی کودکان و تضعیف سرمایه اجتماعی نسل آینده را به همراه دارد.

خبرگزاری ایرنا